

Katusekatted

TÜÜBID JA HOOLDUS

3 KATUSETÜÜPIDE ARENGUST EESTIS

- 3 Talud
- 6 Linnad ja mõisad

7 KATUSTE HOOLDUSEST

- 7 Hinda olukorda

8 KATUSE PUHASTAMINE

9 LIHTSAMAD REMONTTÖÖD

10 LISAMATERJALID JA STANDARDID

Illuste mõisa peahoone. Foto: R. Niit

Katusetüüpide arengust Eestis

Katus teeb majast maja.

Rõhutab ka ütlus „katus pea kohal” seda, et inimesel on kodu/maja/koda.

Ilmastikukindel katus on ehitise säilimise seisukohalt üks olulisim element.

Lisaks annab katus tunnistust töövõttest, materjalikasutuse traditsioonist ja arhitektuurse maitse arengust.

TALUD

- Teateid vanimate katuste kohta Eesti alal leiame alates 3.–2. aastatuhandest eKr. Need olid püstkojad, mis kaeti arvatavasti **puukoore ja mätastega**.
- 1. aastatuhande lõpul eKr ilmunud rõhtpalk-ehitisi katsid samuti puukoore ja mätastega kaetud katused.
- 12.–13. sajandil hakkas arenema rehielamu. Algselt oli eluruumil ja rehealusel mõlemal omaette lame, arvatavasti **kisklaudadest või lõhandikest katus**. Soojapidavuse saavutamiseks kaeti selline puitkatus tõenäoliselt **samblakihiga, mille peale pandi kasetohtu ning väliskihina mättaid**.
- Alles 15.–16. sajandil tekkis eluruume ja rehealust ühendav **kõrge õlg- või pillirookatus**. Et kaitsta puitseinu sademete eest, ehitati katused laia räästaga. Sademevee läbijooksu vältimiseks pidi katusekalle olema vähemalt 45°.

Sassi-Jaani talu roogkatuse räästaalune, EVM. Foto: Ü. Alev

Sassi-Jaani talu, EVM. Foto: Ü. Alev

- Paralleelselt õlgede ja rooga levisid ka teised kohalikust ja käepärasest materjalist katused – **mätas, kisklaud, paeplaat, roigas**.
- 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul hakati laialdaselt kasutama **pilbas-, laastu-, sindel- ja kimmkatust** (seda eriti Lõuna-Eestis).

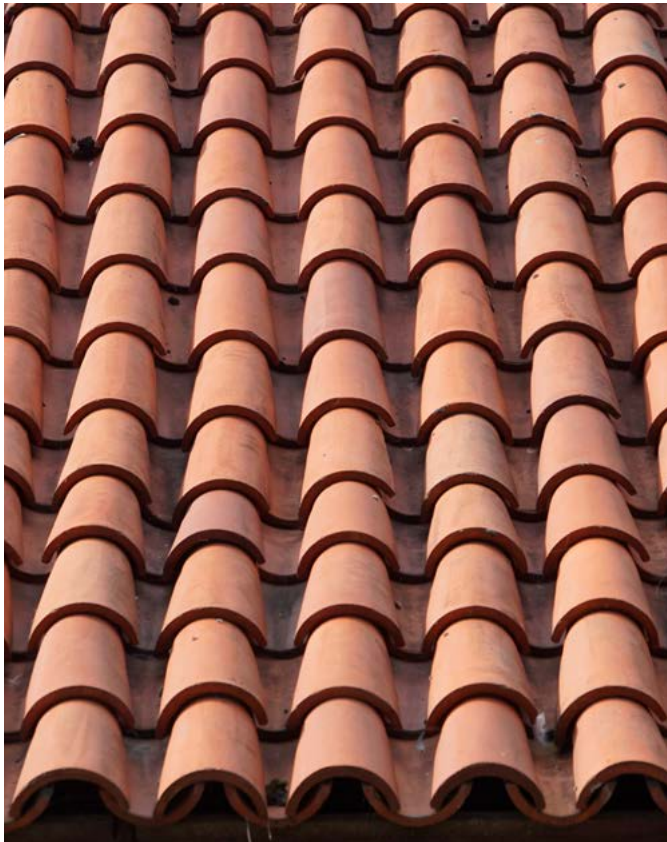
Tõrvatud laudkatus servamata laudadest. Foto: Ü. Alev

Paeplaatidest katus. Pulga talu sepikoda, EVM. Foto: Ü. Alev

LINNAD JA MÕISAD

- 11.–12. sajandi varased linnaelamud ehitati puidust ja puitkatusega.
- Ulatuslikum kivist elamute ehitamine algas Tallinnas alles 14. sajandi lõpul ja levis massiliselt 15. sajandil, teistes linnades veelgi hiljem.
- Kivist hoone kõrge sadulkatus kaeti **savist munk-nunn** või **piibrisaba tüüpi katusekividega**. Eeslinnades ehitati jätkuvalt puithooneid.

Munk-nunn tüüpi katusekivid. Foto: Ü. Alev

- 17. sajandil levisid nii suhteliselt kõrge kelpkatus kui ka madalam poolkelpkatus. Linnahooned olid kaetud enamasti katusetellistega (ilmus **hollandi-** ehk **S-katusekivi**), paljud mõisamajad aga õlg-, roo- või puitkatusega (nt roigaskatus Kolga mõisal, rookatus Tõlluste mõisal).
- 18. sajandil olid kasutusel paralleelselt nii kelp-, poolkelp- kui ka mansardkatus. Soosituim kattematerjal oli jätkuvalt keraamiline katusekivi, kuid paiguti võis kohata ka **vaskplekist** katust. Seda aga siiski ilmselt ülimalt harva, kuna vask oli võrreldes teiste materjalidega tõeline luksus.
- 19. sajandil keelati Tallinna eeslinnades kategooriliselt puidust ja õlgedest katusekatted. Üha laialdasema leviku omandas linnades **raudpleki** ning **tinatatud raudpleki** ja **tinapleki** kasutamine. Katus kaeti ka **tõrvapapiga**. Keraamilistest kividest lisandus **valtsiga katusekivi** (neid imporditi palju ka Saksamaalt).
- 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses kasutati mõne jõuka mõisahäärberi katusekattematerjalina ka välismaalt sisse toodud **kiltkivi** (nt Alatskivi, Taagepera, Mooste).
- 20. sajandi alguses hakati kasutama **tsingitud terasplekki** ning tootma **tsemendist katusekive**. Bituumen-katusekatteplaate ja eterniitplaate. Funktsionalism tõi endaga kaasa lamekatuse, mida hakati katma **ruberoiidiga**.

Rombikujulised betoonkatusekivid. Foto: Ü. Alev

Mitmesugused betoonkatusekivid. Foto: Ü. Alev

Katuste hooldusest

HINDA OLUKORDA

Katuse seisukorda tuleb kontrollida vähemalt kaks korda aastas: kevadel ja sügisel. Kevadel tuleks tähelepanu pöörata võimalikule talvisele kahjustusele, samuti on oluline katuse puhastamine nii kevadel kui ka sügisel.

Iga-aastane ülevaatus aitab vältida tõsiste probleemide tekkimist.

Kahjustunud kivikatus. Foto: Ü. Alev

Tähelepanu tuleb pöörata:

- Katusekate – kahjustunud kivid; roostetanud ja mõranenud plekk, selle kinnitusklaamid; pehastunud puit.
- Lamekatustel mõrad, vajumisest tingitud veelombid.
- Ühenduste veepidavus – korstnakraed, piksevardad, neelud, vihmaveetorud, uugid.
- Linnupesad korstnates ja ventilatsioonivõrkades.
- Oksarisu, seemnepuru ja lehed katuse neelukohtades ja vihmaveerennides.
- Katusele ulatuvad oksad.
- Pööning/katusealune – ventilatsioon, kandekonstruktsioonide ja aluslaudise seisund (mädanik, putukakahjustused).

Katuse läbijooksu avastamiseks tuleb valida vihmane ilm. Läbijooksu koht interjööri laes võib olla eksitav, kuna sageli liigub vesi enne vertikaalse tee leidmist katuse ja lae vahel ka horisontaalsuunaliselt.

Kahjustunud laastukatus, näha ka paar uute laastudega paigutatud kohta. Foto: Ü. Alev

Puhastamata valtsplekk-katus kevadel. Foto: Ü. Alev

Katusele ulatuvad oksad võivad kahjustada värvkatet ja põhjustada katuse sammaldumist. Foto: Ü. Alev

Katuse puhastamine

- Viilkatuse neelukohti ja vihmaveerenne ning lamekatuse kogupinda tuleks puhastada vähemalt kaks korda aastas: kevadel pärast lume sulamist ja sügisel pärast lehtede langemist.
- Puhastamisel tuleb kasutada harja, luuda või puust kaabitsat. Kindlasti ei tohiks vihmaveerennidesse kogunenud mustust lükata äravoolutorusse, kus see võib toru ummistada.
- Madala kaldega lamekatusele kogunenud liigset lund võib ettevaatlikult eemaldada vineerist või plastist lumelabidaga. Vee äravoolu takistavaid jäävalle võib eemaldada sooja veega. Äravoolu kiirendamiseks võib uuristada jäävalli kanali. Kindlasti ei tohi selle töö juures kasutada katust kahjustavaid tööriistu ja aineid (nt haamer, kirves, kang, sool, kemikaalid).
- Samblast tuleb puhastada kõiki katusekattematerjale. Metall-, kivi- ja eterniitkatusel on kõige lihtsam kasutada survepesu. Puitkatusel ja roogkatusel toimib ettevaatlik mehaaniline puhastamine tugeva harja või mõne kraapimist võimaldava tööriistaga. NB! Paksu samblakihi esinemine roogkatusel viitab katuse amortiseerumisele ning eemaldamine võib lõpuks katust liiga palju kahjustada!

Lihtsamad remonttööd

Kõigi ajalooliste hoonete puhul (ka siis, kui tegemist ei ole arhitektuurimälestisega) tuleks järgida põhimõtet – **luua selle säilimiseks võimalikult head tingimused**. On aga arusaadav, et pidevalt ilmastiku meelevaldas olevat katust tuleb aeg-ajalt remontida. Ainuõige lahendus on kasutada ajastule iseloomulikke traditsioonilist katusekattematerjali. Enamik neist (katuseplekid, põletatud savikivi ja betoonkivi ja Eestis vähelevinud kiltkivi) on regulaarse hooldamise korral väga vastupidavad.

Remonttöödel pidada silmas:

- Parandada katus kriitilistes piirkondades võimalikult kiiresti, et vältida edasist lagunemist. Ajutisi lappimistöid võib teha kõige käepärasemate materjalidega (kile, ruberoid jms), jälgides seejuures, et ei kahjustataks ülejäänud katusepinda.
- Selgitada välja katuse olukord ning selle lagunemist põhjustavad faktorid. (Erilist tähelepanu tuleks pöörata katuse lõunapoolsele küljele, mis on UV-kiirguse ning temperatuuri kõikumise tõttu tõenäoliselt enam kahjustunud). Koostada tuleks remondikava.
- Säilitada võimalikult palju originaalsubstanti. Lisatav materjal peaks olema võimalikult originaalilähedane.
- Kui ilmneb, et katus vajab laiaulatuslikumat remonti, tuleb kindlasti konsulteerida spetsialistiga.

Hooldus- ja remonttööde piiritletus on täpsemalt lahti kirjutatud Muinsuskaitsemameti veebilehel koos näidetega töödest. Kui lihtsamast remondist ei piisa või ette plaanitakse võtta ulatuslikum ümberehitus, tuleb kaasata vajalikud spetsialistid: arhitekt ja ehitusinsener. Renoveerimine vajab projekti ja pädevaid ehitajaid. Renoveerimise käigus tuleb:

- teha kindlaks katuse originaalkuju (juhul kui seda on hiljem rikutud) ja kattematerjal (originaali puudumisel analoogide alusel). Võimalusel restaureerida katus algsel kujul (nt eemaldada sobimatud uugid, aknad, taastada õige kalle).
- Kandekonstruksioonide renoveerimisel on soovitatav kasutada vanu puidutöö võtteid ja tehnikaid (keerukamate tööde puhul pöörduda kindlasti spetsialisti poole).

Kui tegemist on mälestisega või muinsuskaitsealal paikneva ehitisega, konsulteerige kindlasti enne tööde alustamist muinsuskaitseameti spetsialistiga!

Katust hooldades ja parandades ei tohi unustada tööohutust!

LISAMATERJALID JA STANDARDID:

Puitkonstruktsioonide projekteerimisest, ehitamisest ja järelevalvest.
Elmar Just, Puuinfo 2/2006

EVS 920-1:2021. **Katuseehitusreeglid. Osa 1: Üldnõuded**

EVS 920-2:2013. **Katuseehitusreeglid. Osa 2: Metallkatused**

EVS 920-3:2013. **Katuseehitusreeglid. Osa 3: Kiudtsement laineplaadist katused**

EVS 920-4:2013. **Katuseehitusreeglid. Osa 4: Kivikatused**

EVS 920-5:2023. **Katuseehitusreeglid. Osa 5: Lamekatused**

EVS 920-6:2021. **Katuseehitusreeglid. Osa 6: Katusekatte aluskonstruktsiooni puitmaterjalid ja puitplaadid**

MUINSUSKAITSEAMET

info@muinsuskaitseamet.ee
www.muinsuskaitseamet.ee

Infokaart uuendatud 2026. aastal
[LIFE HeritageHOME](#) projekti käigus.

Infokaardi algne koostaja:
Mari Loit 2004. aastal.

Projekti kaasrahastab Euroopa Liit.
Siin väljendatud seisukohad ja arvamused
on ainult autorite omad ega pruugi kajastada
Euroopa Liidu või CINEA seisukohti.
Euroopa Liit ega toetust andev asutus
ei saa nende eest vastutada.

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

 **muinsus
KODU**
renoveerimise teejuht